

A MULTIKULTURALIZMUS FOGALMÁNAK KIALAKULÁSA ÉS JELENTÉSE

BERKES LILLA

Rézüm

A nemzetközi migráció eredményeként a multikulturalizmus lett a domináns teória az elmúlt 20-30 évben a nyugati civilizáció egyes országaiban. Általánosan elfogadott volt, hogy a multikulturalizmus gyakorlatának köszönhetően az eltérő kultúrák békésen élhetnek egymás mellett. A teória széles körben az 1970-es években terjedt el, de napjainkban egyre többen támadják, sokan kétségbe vonják alkalmasságát a kulturális problémák megoldására.

E rövid tanulmányban megkísérlem a fogalom pontos jelentésének körüljárását, ugyanis sok a bizonytalanság e téren. A kérdés időszerű, egyre többször hallhatjuk ugyanis, hogy a multikulturalizmus elbukott, sokan vélik úgy, hogy valójában e teória felelős a társadalmi konfliktusokért.

Ha mint politikai teóriát vizsgáljuk, láthatjuk, hogy a fogalmat többféleképpen lehet értelmezni és gyakran elmosódnak a határok, ha a globalizmustól, vagy a liberalizmustól próbáljuk megkülönböztetni. A köznyelvben gyakran tartják egyezőnek a bevándorlók integrációját szorgalmazó törekvésekkel is. A legelfogadottabb meghatározás általában negatív, azt határozza meg, hogy mi nem a multikulturalizmus, vagy mivel szegezhető szembe. Valójában politikai filozófia és társadalmi doktrína, ami számol az eltérésekkel és kulturális különbsőségekkel, és amely önmagát az asszimiláció alternatívájaként határozza meg. Fontos leszögezni, hogy ezt a modellt csak olyan államokban lehet alkalmazni, ahol sok szilárd közösség él, amelyek képesek a fennmaradásra és törekednek is rá. Nem alkalmazható viszont ott, ahol sok, különböző kultúrákból származó bevándorló van, de csak kevesen az egyes kultúrákból, vagy pedig nem akarják megőrizni identitásukat (Joseph Raz).

Kulcsszavak: multikulturalizmus, különbözőség, civilizáció, kultúra, migráció

*

Samuel P. Huntington *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* című műve az első között volt, ami széles körben is felhívta a figyelmet a társadalmi különbözőségekből eredő problémákra. Az ő fogalomrendszeréből kiindulva beszélhetünk kínai, japán, hindu, iszlám, ortodox, nyugati, latin-amerikai és esetleg afrikai civilizációkról, melyek markánsan különböző kulturális háttérrel rendelkeznek.¹ A kötet megjelenése óta eltelt 12 év alatt egyre inkább felerősödtek a bevándorlás ellenes hangok, legutóbb pedig Angela Merkel nyilatkozta, hogy a multikulturalizmus megbukott, az eltérő kultúrájú – Németország esetében török – tömegeket nem lehet integrálni.² Egy biztos: szerte Európában párhuzamos társadalmak léteznek, különösen a nagyvárosokban és elővárosaikban. Ott, ahol sok bevándorló és az ő leszármazottaik élnek, megy végbe szakadás az etnikai, faji és vallási töréspontok mentén.³

A multikulturalizmus válaszként, megoldási módként jelent meg ezekben az országokban. Történetileg kimondottan friss eszméről beszélhetünk, amely még keresi szilárd kereteit, ami fogalmának tartalmát, valamint a liberalizmustól és a globalizmustól való elhatárolódását illeti. Leginkább az angolszász világban ismert, gyakorlati megvalósítására Kanadában és Ausztráliában láthatunk példát, de Hollandia is kísérletezik vele. A magyar filozófiai, szociológiai, illetve jogi gondolkodásba a kilencvenes évek második felében gyűrűzött be, de nemzetközileg is csak a hatvanas, hetvenes évekre tehetjük megjelenését.

1 SAMUEL P. HUNTINGTON: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa, 1998 57-62.

2 <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11559451> 2010. november 10.

3 JUTTA LIMBACH: Die Probleme der Multikulturalität. Der Schutz von Minderheiten - eine Lehre aus der Geschichte. In: <http://www.perlentaucher.de/artikel/2557.html> 2010. október 26.

A hidegháború utáni világban a világpolitika sokpólusúvá és sokcivilizációjúvá vált. Ebben a világban a népek közötti legfontosabb megkülönböztető jegyek nem ideológiaiak, politikaiak, vagy gazdaságiak, hanem kulturálisak. Mára a legfontosabb államcsoportokat a világ hét vagy nyolc fő civilizációja alkotja. A nyugati társadalmak mellett a nem nyugati társadalmak egyre erőteljesebben hangoztatják a maguk kulturális értékeit, és elutasítják azokat, amelyeket a Nyugat korábban rájuk oktrojált. Ennek hatására mostanra a legmélyebb, legfontosabb és legveszélyesebb konfliktusok különféle kulturális entitásokhoz tartozó népek között alakul(t) ki.⁴

A világrend átalakulása mellett még egy fontos tényezőre ki kell térni: ez a bevándorlás kérdése. Randall Hansen írta le, hogy jelenlegi helyzetünk a bevándorlás három lépcsőfokának köszönhető, melyek:

1. a vendégmunkások és a koloniális bevándorlók érkezése;
2. ezek családtagjainak érkezése;
3. az 1980, és különösen az 1989 utáni menekültáradat.⁵

Az ilyen jellegű bevándorlás által hirtelen kulturálisan sokszínűvé vált országok szilárd társadalmi kereteit megannyi konfliktus kezdte feszegetni: őshonos népesség-bevándorlók, bevándorlók-kisebbségek, kisebbségek-őshonos népesség, bevándorlók-bevándorlók közötti súrlódások, ellenségeskedések. Mindemellett pedig „a bevándorló idegenekkel egy időben megjelennek, elismertetésük újabb formáit keresik azok is, akik ugyan eddig is „itt” voltak, de a társadalom meghatározó diskurzusai elnémították, a nyilvánosságtól távoli szférában felejtették őket: az őshonos vagy régen bevándorolt etnikai kisebbségek, a nők, a szexuális viselkedésükben különbözök.”⁶

A Fleras – Elliott szerzőpáros által a sokféleség felmagasztalásaként⁷ aposztrofált eszme mintaállamának Kanadát tekintjük. Kezdetben a kanadai társadalom identitástudata a két alapító nemzetre, az angolra és a franciára épült, azonban ez az elmúlt harminc évben megváltozott és „elindult egy multikulturális, több etnikumra alapozott identitássá válás útján.”⁸ Kanada mára egy „soknemzetiségű, többvallású, multietnikus, multikulturális társadalommá vált. (...) A multikulturális társadalom legfőképpen azt jelenti, hogy minden kanadai bekapcsolódhat a társadalom életébe, kultúrájától, nemzetiségétől vagy etnikai származásától, vallásától, fajától és bőrszínétől függetlenül.⁹ Már 1972-ben alkotmányosan garantált alapelvvé vált a kultúra, vallás megőrzésének támogatása, s külön minisztérium felügyeli az e tárgykörben hozott jogszabályok betartását.

A multikulturalizmus elvének alkotmányos megjelenése jól illeszkedik abba a fejlődési folyamatba, amely az állam tevékeny szerepvállalását érinti. Ez a tendencia a francia forradalommal vette kezdetét és napjainkban is folytatódik, legmarkánsabban pedig értelemszerűen az alapjogok körében érhető tetten. Az első generációs alapjogok katalógusának kialakulásakor a legfontosabb elvárás még az állam tartózkodása, háttérbe húzódása volt, azonban a helyzet a huszadik századra gyökeresen megváltozott: az alapjogok, alkotmányos jogok, államcélok megvalósításához elengedhetetlen feltétel az állami beavatkozás, garancia. Ilyen elv a multikulturalizmus is: csak hosszú folyamat eredményeképpen, a társadalom minden rétegére, korosztályára kiható program révén válhat megvalósíthatóvá.

Európában Hollandia kényszerült rá az eszmével való kísérletezésre. Piet Voncken holland bíró mondta egy 2002-es konferencián, hogy holland állam a bevándorlás nélkül ma nem az lenne, ami.¹⁰ „Hollandiában jelenleg körülbelül egymillió muszlim él, az érdekükben hozott intézkedések elsősorban gazdasági és szociális helyzetükre összpontosítanak. Az állam emellett a multikulturális nevelés terén kulcsfontosságú szerepet tulajdonít az oktatásnak. A kisebbségi csoporthoz tartozó gyerekek az anyanyelvükön is tanulhatnak például a holland mellett az általuk jelentős számban lakott nagyvárosokban. Az állami televízióban, valamint a regionális és helyi médiában is sugároznak műsorokat a bevándorlók anyanyelvén.”¹¹

4 HUNTINGTON i. m. 49-50.

5 RANDALL HANSEN: Migration to Europe since 1945: Its History and its Lessons. In: SARAH SPENCER (szerk.): *The Politics of Migration: Managing Opportunity, Conflict and Change*. Blackwell Publishing 2003 25-38., 36

6 FEISCHMIDT MARGIT: Multikulturalizmus: Kultúra, identitás és politikai új diskurzusa. In: FEISCHMIDT Margit: *Multikulturalizmus..* Budapest: Osiris Láthatatlan Kollégium 1997 7-28., 7.

7 AUGIE FLERAS – JEAN LEONARD ELLIOTT: A multikulturalizmus Kanadában: A sokféleség felmagasztalása. In: FEISCHMIDT Margit: *Multikulturalizmus*. Budapest: Osiris Láthatatlan Kollégium 1997 29-38., 29.

8 Uo. 33.

9 MÉSZÁROS MARGIT: Nemzeti sokszínűség – multietnicitás – multikulturalitás. Egy biztonságosabb Európa felé. *Kutatási füzetek* 6. 49-50.

10 PIET VONCKEN: Statement Niederlande. In: KALUS STERN (szerk.): *Zeitgemäßes Zuwanderungs- und Asylrecht – ein Problem der Industriestaaten*. Berlin: Duncker & Humblot, 2003 172-177., 172

11 MAJTÉNYI BALÁZS: *A nemzetállam új ruhája*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2007 33-34.

További alkalmazási területe Németország lehetne (illetve Angela Merkel nyilatkozata után már inkább csak lehetett volna), amely Kanada, az USA és Nagy-Britannia mellett a legfontosabb migrációs célszám. Jutta Limbach, a Német Szövetségi Alkotmánybíróság volt elnöke szerint az elsődleges elvárás inkább az integráció kellene hogy legyen, azonban nem lehet eltekinteni attól a tényről, hogy „Németországban több mint 7 millió külföldi él, ebből 3,2 millió muzulmán, akik közül körülbelül 3-400 ezer már német állampolgár.”¹² A bevándorlók nyelvét, kultúráját és vallását ugyan tolerálják, de nem védik. A védelem leginkább individualisztikus módon oldható meg, alapvetően a szabadságjogok igénybevételével pl.: vallásszabadság.¹³ Ténylegesen egyébként Németország sokkal inkább ennek a javaslatnak a megvalósítására törekedett, vagyis integrálni próbálta az idegeneket, és ez a politika bukott el, nem pedig a multikulturalizmus, melynek megvalósítására álláspontom szerint sosem törekedtek.

Ahhoz, hogy ez utóbbi megállapítás alátámasztható legyen, meg kell vizsgálni, mit is jelent valójában a multikulturalizmus fogalma. A legelfogadottabb meghatározás általában negatív, ebben a formájában különbözőséget jelent, szemben az azonossággal, eltérést, szemben az egységgel.¹⁴ Olyan kulturális és politikai platform különféle elvek, elgondolások, illetve irányvonalak számára, amelyek célja, hogy elősegítse minden kulturális csoport tisztességes és egyenlő megjelenését az állami és a magán intézményi környezetben¹⁵, hogy megeremtsse az egyensúlyt fajok, vagy nyelvek között¹⁶. Politikai keretet szolgáltat a szociális egyenlőségnek, illetve a kulturális különbségeknek, mint a szociális rend integráns részeinek. Stratégiai vezérelvet kínál, hogy megformázza, újradefiniálja és megoldja a faji és etnikai különbségeket.¹⁷ A multikulturalizmus minden etnikai-kulturális csoportot egyenlőnek tart. Azt vallja, hogy minden egyes egyénnek jogában áll azonosulni és társulni az általa választott kultúrával, és mégis teljes mértékben élhet a gazdasági és társadalmi egyenlőség lehetőségeivel. Egyetlen kulturális entitásnak sincs előjoga valamely másikkal szemben, sőt, mivel gazdagítja a társadalmat, mindegyiket tiszteletben kell tartani és támogatni kell.¹⁸ Határai azonban összemosódnak a globalizmussal és a liberalizmussal.

A globalizációtól való elhatárolással kapcsolatban a leglátványosabb elhatároló tényező maga az eredmény: a globalizáció homogenizál, míg a multikulturalizmus – éppen ellenkezőleg – a különbségeket hangsúlyozza és tartja elismerésre méltónak.

„A modernitás eredendően globalizáló hatású”¹⁹, mely hatás az 1970-es évek óta mind hatókörében, mind pedig léptékében megnövekedett, felgyorsítva a homogenizációs folyamatokat. Stuart Hall három megállapítást tesz a globalizációnak a kulturális identitásokra tett hatásával kapcsolatban:

- A nemzeti identitások szétmállanak a kulturális homogenizáció növekedése és a globális posztmodern következtében.
- A nemzeti és más helyi vagy partikuláris identitások megerősödnek a globalizációval való szembenállás hatásaként.
- A nemzeti identitások gyengülnek, de új, hibrid identitások veszik át a helyüket.²⁰

Legjellemzőbb tendencia jelenleg az 1. pontban foglalt megállapítás. Hall úgy fogalmazza meg a globális posztmodern jelenségét mint egy olyan helyzetet, ahol a globalizáció az összes erős kulturális identitás összeomlásához vezet, eredménye pedig az átmenetiség, a mulandóság, a pillanatnyiség, a különbség és a kulturális pluralizmus előtérbe kerülése.²¹ Egy bizonyos ponton összemosódik a vizsgált fogalom a globalizmussal, ami azzal magyarázható, hogy annak hatására nemcsak homogenizációs, hanem – paradox módon – heterogenizációs folyamatok is végbemennek. Ez utóbbi azonban – véleményem szerint – nem a globalizmus immanens eleme, sokkal inkább válaszreakcióként jelentkezik arra.

12 JUTTA LIMBACH: Die Probleme der Multikulturalität. Der Schutz von Minderheiten - eine Lehre aus der Geschichte. In: <http://www.perlentaucher.de/artikel/2557.html> 2010. november 7.

13 Uo.

14 DOUGLAS HARTMANN-JOSEPH GERTEIS: Dealing with Diversity: Mapping Multiculturalism in Sociological Terms. *Sociological Theory*, Vol. 23, No. 2 (Jun., 2005), 218-240., 219.

15 STEVEN C. ROACH: *Cultural Autonomy, Minority Rights and Globalization*. Ashgate 2005 36.

16 J. A. LAPONCE: The Protection of Minorities. Berkeley: University of California Press, 1960, 1.

17 V. Seymour WILSON: The Tapestry Vision of Canadian Multiculturalism. *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, Vol. 26, No. 4 (Dec., 1993) 645-669., 654.

18 FLERAS – ELLIOTT i. m. 29.

19 GIDDENS: *Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press 1990 63.

20 STUART HALL: A kulturális identitásról In: FEISCHMIDT Margit: *Multikulturalizmus*. Budapest: Osiris Láthatatlan Kollégium 1997 60-85., 62.

21 Uo. 78.

„A globalizmus az emberek homogenizációjára törekszik, amelynek kiváló eszköze a média, ugyanakkor pontosan e nyilvánosság révén egyfajta kulturális heterogenizáció is zajlik, korábban ismeretlen kultúrák jelennek meg és kérnek elismerést, illetve egyre többen törekszenek arra, hogy különbözzenek másoktól.”²² Ezen a ponton a szerző önellentmondásba keveredik, hiszen ő is látja, hogy a kulturális pluralizmus megjelenése inkább hatás mint jellemző. Valóban létezik kapcsolat a két fogalom között, éspedig az, hogy a homogenizáció okozta félelem hatására, a globalizációs törekvések ellenpontjaként született meg a multikulturalizmus. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a multikulturalizmus a globalizmus eszközrendszerét (média) kihasználva valósít(hat)ja meg önmagát. Így tehát az eszme kialakulásának indoka kettős: hozzájárul egyrészt az alkalmazott integrációs politikák kudarca, másrészt pedig a globalizmus homogenizáló hatása által kiváltott válaszreakció. Mivel mára nyilvánvalóvá vált, hogy homogén nemzetállamot nem lehet létrehozni és az erre épülő nacionalista politika is elbukott, a kulturális sokszínűség tényét és az ebből fakadó esetleges konfliktusokat eltérő megoldással kell kezelni. A globalizáció felerősítette egyrészt a gazdasági célú népességmozgást, másrészt megvalósította az információáramlásnak a bolygót behálózó rendszerét, melynek révén eddig ismeretlen kultúrák váltak ismertté. Noha gazdasági okokból a cél a homogenizáció volt, az így szerzett ismeretanyag elősegítette a globalizmus-ellenesség felszínre törését, amelynek egyik vívmánya lett a multikulturalizmus. A cél így a különbözőség, annak egyenlő elismerése és megfelelő tiszteletben való részesítése, nem pedig az egybeolvadás, az átlagossá válás lett.

A multikulturalizmus és a liberalizmus kapcsolata a fentiekől jelentősen eltér. Raz szerint a társadalmi különbözőségekből fakadó problémákra a liberalizmus mindeddig háromféle választ adott. Az elsőt toleranciának nevezi, amely a kisebbségeket mindaddig nem tekinti különbözőnek, amíg nem kerülnek összetűzésbe a többség kultúrájával. Ez többnyire azzal járt, hogy korlátozták a kisebbségeket a nyilvános terek és a média használatában, illetve hogy tevékenységüket kénytelenek voltak saját forrásból finanszírozni. A második válasz az egyéni jogokat hangsúlyozza a nemzeti, vallási, nemi és szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetéssel szemben. Ez a megoldás a toleranciánál jóval messzebb megy, ellenőrzést enged bizonyos jogok felett: a kisebbség tagjait többé nem szabad kizárni az iskoláiból, a lakókörnyezetéből, a munkahelyéről stb. A harmadik liberális megközelítést pedig a multikulturalizmus modellje jelenti, amely azokban az államokban alkalmazható, ahol több szilárd kulturális közösség él, amelyek képesek a fennmaradásra és törekednek is rá. Nem alkalmazható viszont ott, ahol sok, különböző kultúrákból származó bevándorló van, de minden kultúrából kevés, vagy pedig nem akarják megőrizni identitásukat.²³ „A politikai közösség, az állam – ha multikulturális – különböző közösségekből áll és egyiknek sem tulajdona. A különböző közösségek egymáshoz viszonyított mérete hatással lesz ugyan a források és a nyilvános terek elosztásával kapcsolatos viták eldöntésére, egyik közösségnek sem szabad azonban megengedni, hogy sajátjának tekintse az államot, vagy azt gondolja, hogy mások az ő türelmétől függenek.”²⁴

Charles Taylor arra mutat rá, hogy a liberalizmus eszméje uralkodó kultúrák politikai hatalommal való felruházása, amely így lényegéből adódóan elnyom más, kevésbé jelentősnek ítélt kultúrákat. „A liberalizmus nem az összes kultúra lehetséges találkozási pontja, hanem kultúrák egy csoportjának politikai kifejeződése, és mint ilyen, összeegyeztethetetlen más kultúrákkal.”²⁵ Ezzel szemben a multikulturalizmus a különböző kultúrák egyenértékűségét hirdeti, nem tesz különbséget közöttük és legfőképpen nem jelöl meg uralkodó kultúrát. „A multikulturalizmus döntő fontosságúnak tekinti, hogy a polgár elsődleges lojalitása a társadalomnak szóljon, de megtűri és támogatja, hogy a másodlagos lojalitás valamely különleges örökséget illessen, minthogy ez hozzátartozik az állampolgári „csomaghoz”.²⁶ A Fleras–Elliott szerzőpáros mindezekon túl egy további fontos elhatároló tényezőre mutat rá: a liberalizmus individualista beállítottságú, míg a multikulturalizmus elsődlegesen a társadalomhoz való hűséget követeli meg, ami egyértelműen következik azon céljából, mely a kultúrák közötti konfliktusok elkerülése. Az individualista liberalizmus kifejezetten romboló hatású a többségi vagy domináns kultúrán kívül álló kultúrákra.²⁷

22 FEISCHMIDT: i. m. 28.

23 JOSEPH RAZ: Multikulturalizmus – liberális szempontból In: FEISCHMIDT Margit: *Multikulturalizmus*. Budapest: Osiris Láthatatlan Kollégium 1997 173-189., 175.

24 Uo.

25 CHARLES TAYLOR: Az elismerés politikája FEISCHMIDT Margit: *Multikulturalizmus*. Budapest: Osiris Láthatatlan Kollégium 1997 124-152., 145.

26 FLERAS – ELLIOTT i. m. 36.

27 VERNON VAN DYKE: The Individual, the State and Ethnic Communities in Political Theory, *World Politics*, April 1977 365.

Összességében elmondható, hogy a multikulturalizmusnak két releváns vetülete van. Egyrészt szóba jöhet olyan államokban, amelyek eleve sokszínűek az ország őshonos kisebbségei révén pl.: Magyarország, Románia, Oroszország. Ezekben az esetekben az egyes kisebbségi törvények tartalmaz(hat)nak garanciális rendelkezéseket jogaik gyakorlásának biztosítására. A másik vetület azon államokban releváns, amelyek tradicionálisan bevándorló-országok, tehát ahol a bevándorlók, befogadottak száma magas. Ilyen ország például Franciaország, Hollandia, Németország, vagy éppen az USA. A kettő terület közötti lényeges különbség az, hogy a kisebbségek az adott ország kultúrájában szocializálódtak: ott jártak iskolába, beszélnek a nyelvet és ismerik a helyi szokásokat. A bevándorlókról ugyanez nem mondható el. Ők származási országuktól eltérő országban letelepedve elszakadnak a gyökereiktől, kikerülnek a számukra biztonságosnak tűnő közegből, amely frusztráló tényezőként hat rájuk. Emellett magas körökben a munkanélküliség aránya. Egy pusztán alapfokú oktatásban részesült szómáliai menekültet, aki nem tud magyarul, ritkán alkalmaznak vezető beosztásban. Mindkét esetben fontos feltétel a szilárd közösségek fennállása, amelyek ragaszkodnak kultúrájuk fennmaradásához és elismeréséhez.

A multikulturalizmus ideológiája a legújabb megoldási módozat, mely választ kínál a kisebbségi csoportok problémáira azzal, hogy meghallgatja őket és tiszteletben tartja szokásaikat. Nem arra törekszik tehát, hogy integrálja őket a társadalomba, hanem hogy fenntartsa az általuk képviselt sokszínűséget, ezáltal téve a különböző kultúrákhoz tartozókat lojálisabbá az adott államhoz. Célja kettős: megelőzni a súrlódásokat, másrészt gazdaságilag hasznosítani e sokszínűséget. Mindezek megvalósítása mind az állam, mind pedig a társadalom tevékeny hozzájárulását megkívánja. Mivel ez egy ideológia, tényleges megvalósulása időigényes feladat, hiszen nem oktrojálható a népre. Államilag egyrészt biztosítani kell a jogszabályi keretet, mely megvalósulhat egyrészt az alkotmányok szintjén, melyek az egyes kultúrák értékes mivoltát hangsúlyozzák, illetve egyéb jogszabályi szinteken, melyek a diszkrimináció-mentesség megvalósulását irányozzák elő, illetve kézzel fogható támogatást nyújtanak a kultúra gyakorlásához. Társadalmilag a tolerancia növelése révén lehet változást elérni, mely széles körű, minden korosztályt érintő tájékoztatás révén valósítható meg.

Értelemszerűen nem mindenki feltétlen híve az eszmének, aminek abból a szempontból van jelentősége, hogy így lehetőség van az esetleges hátrányok bemutatására is.

Radtke, aki egyfajta cinikus nézetet képvisel, kiemeli, hogy a multikulturalizmus nem szándékolta következményei közé tartozhat, hogy a származások pluralizmusa jön létre, illetve a szolidaritás helyébe a kulturális identitás autenticitásába történő visszavonulás lép. Példaként hozza fel az USA-t, ahol a főiskolákon „feketéi asztalai a menzán”, „ázsiai lakóházak”, a fajok szerint elkülönült ünnepek vannak – mindezt a „különbségek ünnepléseként” maguk az érdekelt kisebbségek követelik.²⁸

A konzervatív álláspont kialakítására törekvő Egedy Gergely abból indul ki, hogy a kultúrák egyediségét fenyegető globalizációs folyamatok nyomásának a nemzet tud a legjobban ellenállni, a nemzeti kultúrákat ezért feltétlenül védeni kell. Felhívja a figyelmet arra, hogy a globalizációban érdekelt csoportok a multikulturalizmus felkarolását kiegészítik a nagyobb társadalmi egyenlőség és a globális jólét ködbe vesző ígéreteivel, amiért viszont a szubkultúráknál számukra jóval veszélyesebb nemzeti szintű kultúrákról való lemondást kéri. Álláspontja szerint a konzervatívok elveik feladása nélkül ebbe az alkuba seholy sem mehetnek bele.²⁹

Érdemes még egyszer kiemelni Taylor már korábban idézett álláspontját is, aki az értékítéleteket befolyásoló tényezők vizsgálata során rámutatott arra, hogy a kedvező értékítéletek követelése paradox módon homogenizál, ugyanis az ehhez használt kritériumaink az észak-atlanti civilizáció kritériumai, és így az ítéletek kimondatlanul és kimondhatatlanul bár, de a mi kategóriánkba fogják beleerőltetni a többiekét. Ha tehát saját értékeink alapján ítéljük meg az összes civilizációt és kultúrát, akkor a különbözőség politikája végül mindenkit egyformává tesz.³⁰

Egyes nézetek szerint a multikulturalizmus sok tekintetben hasonlatosságot mutat a kommunizmussal. Ha a gazdasági egyenlőség nem is valósult meg, a kultúrák egyenlőségéről még lehet beszélni. Tendenciává vált Európa-szerte ugyanis, hogy számos szélsőbalos aktivista csatlakozik különféle antirasszista mozgalmakhoz – erre Magyarországon is láthatunk példát. Az elégedetlen és sokszor munkanélküli bevándorlótömegek kapóra jönnek a nyugati baloldal számára, mert jól helyettesítik a

28 FRANK-OLAF RADTKE: Az idegenség konstrukciója a multikulturalizmus diskurzusában. In: *Multikulturalizmus* 39-46., 45.

29 EGEDY GERGELY: (Multi)kultúra – konzervatív olvasatban. In: www.magyarszemle.hu/szamok/2001/2/multi_kultura 2010. október 27.

30 TAYLOR i. m. 150-151.

proletariátus után maradt vákuumot.³¹ „A baloldal a bevándorlókat használja fel a tradicionális zsidó-keresztény értékek szétveréséhez az antiszemitizmussal fertőzött, demográfiailag meggyengült Európában. A multikulturalizmus Európában az antiszemitizmus, az Amerika-ellenesség, a palesztinok iránti fanatikus rajongás, az erkölcsi relativizmus és az identitásvesztés alapja lett. Jelen van az egyetemeken is, ahol a tanárok és a diákok kulturális dzsihádot folytatnak a nyugati értékekkel szemben.”³² Ezzel kapcsolatban megjegyezném, hogy a multikulturalizmus alap gondolata a kultúrák egyenértékűsége. Tekintettel arra, hogy a zsidó és az amerikai népnek is van kultúrája, nem látom annak eszmei megalapozottságát, hogy ezek miért jelentenének kivételt. A multikulturalizmus pontosan azért jött létre, mert bizonyos kultúrákat elnyomtak, asszimiláltak, integráltak, de ez a politika kudarcot vallott. Az eszme elsődleges célja is azzal függ össze, hogy az integrációs politikák nem voltak képesek kezelni a konfliktusokat – a multikulturalizmus hívei szerint azonban, ha a kultúrák egyenlő elismerésben részesülnek, megelőzhetőek ezek a konfliktusok. Ha éppen a zsidóság vagy az amerikaiak szorulnak védelemre, akkor az ő kultúrájukat védelmezi. Tehát az alaptétel jó, a hasonlat a kommunizmussal figyelemre méltó, de a levont következtetés mindenképpen hibás. Való igaz, hogy vannak bizonyos negatív megnyilvánulások a szóban forgó kultúrát képviselőkkel szemben, ez azonban nem a multikulturalizmus hibája, nem annak okán alakult ki.

Sokan ellenzik az eszme megvalósítását arra hivatkozva, hogy Európát nem lehet összehasonlítani az USA-val vagy Kanadával, féltik az európai civilizációt a bevándorlótól. Álláspontjuk szerint az eszme mögött nem az értékek pluralizmusa, hanem érték-relativizmus húzódik meg, a multikulturalizmus bűvöletében már erkölcsi kérdésekben sem lehet megnyilvánulni.

Az ellenzők legfontosabb indokai a következők:

- a multikulturalizmus megszünteti a nemzeti kultúrára lapozott politikai intézmények legitimitációját;
- a multikulturalizmus jegyében megfosztják a többségi társadalom tagjait az összetartozásuk alapjául szolgáló kultúrától;
- a multikulturalizmus összekeveri az identitásokat, a „multiidentitású”, vagyis inkább identitás nélküli, többnyire semmilyen azonosságtudattal sem rendelkező személyek típusát neveli ki, akiket – könnyűszerrel lehet manipulálni;
- a kisebbségi kultúrákat kijátsszák a nemzeti kultúrákkal szemben;
- a globalizáció káros hatásainak csak a nemzeti kultúra tud ellenállni;
- nem minden kultúra egyformán jó és értékes.³³

A kérdést meg lehet közelíteni úgy is, hogy a multikulturalizmus növeli az európai nemzetállamok fenyegetettségét, veszélyezteti az európai politikai rendszerek stabilitását azáltal, hogy serkenti a bevándorlási kedvet, ezáltal növeli a munkanélküliséget, a bűnözést és a társadalmi feszültséget; lehetőséget ad a fundamentalista csoportok befolyásának megerősödésére a társadalomban; nagyobb teret biztosít a terrorista csoportok működésének célországokban.³⁴

Schöpflin György az asszimiláció vizsgálata során arra a következtetésre jutott, hogy az államok túlzott leegyszerűsítéssel kezelték a problémát. A II. világháború után ugyanis már aligha akadt olyan csoport, amely ne rendelkezett volna az etnikai öntudat bizonyos elemeivel. Az államok az 1960-as évektől kezdődően pedig elutasították a korábban alkalmazott asszimilációs politikát, mert egyrészt úgy gondolták, az asszimiláció befejeződött, másrészt mert az újonnan érkezőket eleve nem tartották asszimilálhatónak. Az Európába vándorlókat pusztán mint nem fehéreket azonosították és figyelmen kívül hagyták a társadalmi-gazdasági helyzetüket. Elvárták tőlük, hogy érett, önálló állampolgárként integrálódjanak a társadalomba, azonban az újonnan érkezők parasztok voltak, akik modernitás előtti falusi környezetből érkeztek az ultramodern városi miliőbe és nem adták fel egyik pillanatról a másikra falusi értékrendjüket. Mivel a baloldal a multikulturalizmus hívévé vált, az asszimiláció a jobboldal ügyévé vált. A beolvadás elutasításával ugyanakkor a baloldal kényelmetlen helyzetbe került: elvetette annak lehetőségét, hogy a nem fehérek is asszimilálódhatnak.³⁵ Vagyis a multikulturalizmus és általa a

31 A valódi dzsihád – Európa nem veszi észre, merre halad. *SZOMBAT*. Zsidó politikai és kulturális folyóirat. 2010. november 10. http://www.szombat.org/ujhirek/0713_avalodidzsihadeuropanemveszieszremerrehalad_1.html 2010. november 11.

32 BAT YEOR-t idézi: www.szombat.org/im.

33 MÉSZÁROS i. m. 51.

34 Uo. 52.

35 SCHÖPFLIN GYÖRGY: Ráció, identitás és hatalom. In: *Regio*. Kisebbség, politika, társadalom. 1998/2. 9-10.

baloldal túlzott leegyszerűsítésekkel dolgozik: a nem fehérek eleve képtelenek asszimilálódni, így számukra nem is kell biztosítani ezt a lehetőséget.

Az elmúlt 20 évben a multikulturalizmus viták keresztüzébe került. A kezdeti asszimilációs törekvések elbuktak, hiszen a II. világháború után érkező tömegek kultúrája sok tekintetben olyannyira ellentétben állt a nyugati országokban megszokottéval, hogy lehetetlen volt őket beolvasztani, ugyanakkor az integrációs elképzelések sem értek cél, ugyanis egy integrációs folyamat során maga a befogadó közösség is megváltozik, a folyamat tehát kétirányú, azonban – és ez Európára különösen igaz – a többség sok helyütt kizárta ennek a lehetőségét és maga az adott kisebbség sem akart a többség részévé válni. Ezt követően jelent meg a multikulturalizmus eszméje, amely elvetette az előző két módszert és azt hirdette, hogy minden közösség egyenlő és egyenlő tiszteletben kell őket részesíteni, az állam ugyanis mindegyik közösségé és egyik sem sajátíthatja ki magának. Ebből adódóan ugyanazokat a jogokat is kell biztosítani számukra. Jelenleg azonban ez a megoldási mód is válságba került, még maga a mintaállam, Kanada is megpróbálja megakadályozni a további bevándorlást, sok megjelentek azok a hangok, amelyen már a többségi társadalom kultúráját védenék a kisebbségitől, és ezekkel a hangokkal láthatólag az eszme nem tud mit kezdeni. A bezárkózás ugyanakkor a 21. században már nem lehet megoldás, nem lehet megakadályozni a további bevándorlást, a már itt lévő tömegeket pedig nem lehet figyelmen kívül hagyni és jogaikat korlátozni. A multikulturalizmus még nem bukott el, de alkalmazkodnia kell a megváltozott körülményekhez.

*

www.southeast-europe.org
dke@southeast-europe.org

© DKE 2010.

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke@southeast-europe.org címre. A tanulmányt a következőképpen idézze: *Berkes Lilla: A multikulturalizmus fogalmának kialakulása és jelentése. Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 1. No. 4. (2010 őszi) 1-7. oldal

Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*